

SIDDHAIKA

Santálové

Otakar Pertold

Výběr z 26. kapitoly z odborného cestopisu

Otakar Pertold: *Ze zapomenutých koutů Indie*, Aventinum, Praha, 1927.

Redakčně upraveno. Foto autor.

Náboženství nynějších Santálů tkví svými kořeny ve staré jejich tradici, ač jistě to není jeho původní podoba, jak sama jejich tradice přiznává. Jejich kosmologická báje sama v sobě se zdá být silně porušena a v nejednom ohledu podlehla – jak je nepředpojatému na první pohled patrné – křesťanské báji o prvním hříchu. Také představa původního jediného boha se tam asi dostala jen pod vlivem křesťanským. Naproti tomu báje o původu lidí z vajec je asi vytvořena pod vlivem hinduistické báje o původu světa ze zlatého vejce (*hiranjagarbha*).

V hlavních rysech santálská báje o stvoření světa, jak mi ji vyprávěl pan Bodding, zní asi takto: »Na počátku světa, byla jenom voda a pod ní země. Thákur Džiu stvořil některá zvířata a ryby, načež se rozhodl stvořiti člověka. Udělal dvě postavy z hlíny (to je jistě vliv křesťanských misionářů) a chtěl jim vdechnouti duši. Vtom však přišel kůň Den a kopnův do nich, rozbil je na tisíc kousků. Nato se Thákur rozhodl stvořiti dříve ptáky i udělal husu a housera. Když byli hotovi, vzal je do ruky a byl s nimi velmi spokojen, neboť byli velmi krásni. Potom na ně dechl, ptáci obživilí a odlétli.

Ale po chvíli, když nemohli naléztí místa, kde by usedli, přiletěli nazpět a usedli Thákurovi na ruku. Vtom sestoupil kůň Den po pavučinovém vlákně, aby se napil. Když pil, pěna od jeho úst spadla na hladinu vodní a zůstala na ní plovati. Na tuto pěnu usedl onen párek ptáků jako na člun a prosili Thákura, aby jim dal nějakou potravu. Thákur volal po řadě rozličná zvířata, aby vynesla ze dna vody na povrch zemi, ale žádnému z nich se to nepodařilo, protože se země ve vodě zase hned rozplynula. Konečně žížala slíbila tento úkol vykonati, zůstane-li želva na hladině vody. Když želva svolila, žížala ponechala zadní část svého těla na štítu želvy a hlavu ponořila na dno vody. Potom žrala ze dna zemi, která prošla jejími útroby a zadkem vycházela na želvin. štít. Stuhlou zemi Thákur odlupoval a tak povstaly hory. Ona pěna od huby koně přilnula sama k zemi a na ní Thákur zasel rozličná semena rostlin, zejména vonnou trávu zvanou *sirom* (*andropogon muricatum*).

Staré santálské obětiště v Déogarhu.

Ptáci si udělali hnízdo v této vonné trávě a husa snesla dvě vejce, na nichž seděla, zatím co houser přinášel potravu. Po nějakém čase se z vajec vylíhli dva lidští tvorové, jež ptáci vyživilí svou potravou. Když dorostli, poručil Thákur ptákům, aby pro ně vyhledali nějaké vhodné místo. A tak se dostali do Hihíri-Pipíri na západě. Ačkoli byli nazí, nestyděli se a byli šťastni. (To je zase asi rys odvozený z křesťanské legendy.) Jednoho dne přišel Litá, prohlásil, že jest jejich děd a že je rád, že je našel. Potom je naučil připravovati kvašený nápoj z rýže. Když byl nápoj hotov, Litá jim rozkázal, aby z něho obětovali úlitbu Ma-

rang Buruovi a potom aby pili sami. Uposlechli, pili, nápoj jim zachutnal a proto se opili, až byli jako beze smyslů. V tomto stavu spolu po prvé souložili. Druhého dne přišel Litá opět k nim, ale lidé se styděli a pokryli se smokvoňovými listy, aby zakryli svou nahotu.«

Tím končí kosmogonická báje a počíná mythická historie stěhování Santalů. V ní se nám objevují původní základy santálského pantheonu, v němž Džiu je jakési prapůvodní přírodní božstvo chaotického rázu. Litá je rovněž přírodní božstvo a jeho jméno znamená „duha“. Marang Buru je podle některých Santalů totožný s Litem, ačkoli později se objevuje jako bůh hor. Marang Buru však velmi záhy zatlačuje do pozadí starého Džiu, stává se sám hlavním božstvem, jev, který spatřujeme i v náboženstvích jiných národů na počátku jejich náboženského vývoje.

Boha jmenují Santálové árijským slovem Thákur, jež však přidávají jenom ke jménu Džiu. Mluví-li Santálové o Thákurovi, neuvádějíce vlastního jména, mívá tím vždy Džiu, jehož jméno se někteří bojí vysloviti. Kromě něho měli Santálové v dávných dobách asi množství jiných bohů, pravděpodobně přírodního rázu, zejména slunce a měsíc, jak prozrazují některé jejich pohádky. Nyní však předmětem jejich náboženské úcty jsou bongá, velmi podobní hinduistickým

bhútám, jež však nemůžeme jen tak prostě označiti za zlé duchy, jak činí misio-
náři a po nich všichni angličtí badatelé.

Bongá jsou podle santálského pojetí božstva nižšího rázu než Džiu, jež člo-
věku dávají, oč je žádá, často mu pomáhají, ale při tom jsou nesmírně zlomyslní
a hledí člověku ublížiti, kde jen mohou; nedá-li člověk náležitě pozor a nezabrá-
ní-li jejich úkladům. Ale během doby Santálové mezi bongy zařadili i skutečné
zloduchy a později i duše předků.

Za dřívějších dob bývaly u Santálů obvyklé i lidské oběti, jež se přinášely je-
dině Marang Buruovi, a měly získati obětujícímu bohatství a moc. V Bengal Dis-
trict Gazetteer, Santal Parganas, je zpráva, že ještě r.1871 byla taková lidská
oběť obětována, a oběť je podrobně popsána. »Santál Limbu Máňdžhí trpěl
dlouho bolestnou chorobou, již se nemohl žádným prostředkem zbaviti. Jeden-
krát, když byl u něho nějaký cizinec na návštěvě, vylákal ho na osamělý pahorek
a tam ho za pomoci tří jiných lidí obětoval, aby mu jeho nemoc polevila. Oběti
nejprve zacpali ústa a svázali ji jeho vlastními šaty. Potom oholili nešťastníkovi
něco vlasů břitvou, kterou si Limbu za tím účelem již přinesl s sebou. Potom kte-
rýsi Paháriá, jenž byl také členem této spiklenecké společnosti, začal *púdžu*, obě-
tuje ghí, vařenou rýži a rumělku. Mezi tím oni tři Santálové uvázali obětovanému
kolem krku provaz spletený ze šlahounu nějaké popínavé rostliny a přivázali ne-
šťastníka k větví stromu. Když Paháriá skončil svou oběť, Limbu odvázal šat,
jímž obětovaný měl ucpána ústa, řka, že se nesluší, aby muž umíral s ovázanou
tváří. Potom dva Santálové uchopili nešťastníka za nohy a vyzvedli ho tak, že měl
tělo rovnoběžně se zemí jako dobytče. Limbu potom uchopil meč a uťal mu
hlavu.«

Santálové mají také velikou řadu náboženských slavností, jež jsou hlavní pří-
ležitostí k obětem. Některé z těchto slavností jsou nepochybně jejich vlastní a pů-
vodní slavnosti, jak o tom svědčí mnohé jejich starobylé rysy, kdežto jiné jsou
zcela jistě přijaty od hinduistických sousedů, ač si je Santálové někdy změnili, že
by v nich nikdo nepoznal původní hinduistickou slavnost. Většina těchto slav-
ností souvisí s polním hospodářstvím, a svědčí tomu, že Santálové jsou přes své
stěhovavé a tulácké sklony od pradávna kmen rolnický. Ostatně jejich stěhova-
vost vznikla právě z jejich způsobu obdělávání půdy, že totiž nikdy neosívali týž
kus půdy dvakrát po sobě a při volbě nové půdy postupovali jen jedním smě-
rem, totiž na východ.

Největší a nejvýznamnější santálská výroční slavnost je *sohráe*, slavnost do-
žínková, jež se koná v hinduistickém měsíci *pús*, jenž připadá na druhou polovici
prosince a počátek ledna, tj. do doby, kdy úroda rýže za předešlý rok byla právě
sklízena. Dříve se tato slavnost konávala o měsíc dříve, dokud v onom měsíci
sklízeli úrodu, pravděpodobně úrodu jiné plodiny, která je dříve zralá než rýže.

Rev. Bodding vidí ve jméně *sohráe* zkomoleninu hinduistického jména *dashará*, nebo v plnější výslovnosti *dasahará*, jež v santálské výslovnosti skutečně by muselo znít *dasohrá*. Ale ač je toto jméno odvozeno jak chce, neznamená to, že by sama slavnost byla původu hinduistického. Neboť *dashará* sama je slavnost původně indických praobyvatelů, s níž v hinduismu splynula docela jiná slavnost, která s ní připadala na stejnou roční dobu, totiž slavnost devíti nocí, *navarátrí*, k níž přistoupila tato slavnost jako slavnost desátého dne. Odtud pak bylo odvozeno její jméno *dasa-hará*, t. j. držící desátou (noc).

Ke slavnosti se stanoví především den s ohledem na rozličná příznivá a nepříznivá znamení. Jakmile je den pevně stanoven, nastane ve všech rodinách mnoho práce, neboť první starostí je navařiti hodně mnoho rýžového piva, *hándi*, jež je nejdůležitější věcí při této slavnosti. Současně se zvou k slavnosti všichni příbuzní i ze sousedních vesnic, zejména ženy.

Obětiště v sálovém háji.

Den před slavností musí se obětník *náeké* kulturně očistiti a po čtyřadvacet hodin nesmí míti vůbec styku se ženou, nesmí s ní spáti na téže rohoži a nesmí se ani dotknouti něčeho, co náleží ženě, třeba jeho vlastní manželce. V den slavnosti, jakmile se rozední, jde obecní posel, jež u Santálů slove *godét*, od domu k domu a z každého domu dostane jednoho kohouta. V polu dopoledne jde *náeké* někam k vodě, buď k řece nebo k obecnímu rybníku a vykoupe se. Tam *godét* přinese všechny kohouty, které shromáždil po vesnici a *náeké* obětuje jejich krev

všem bongům. Potom *godét* roznese zabité kohouty po domech, kde je uvaří s rýží a snědí, pijíce při tom hojně rýžového piva.

Odpoledne svolá *máňdžhí* všechny muže a varuje je, aby nejedli zakázaného ovoce. Na to muži odpovídají: „My Si zacpeme uši dvanácti kuličkami bavlny a nebudeme dbáti ničeho, ať je to věc veliká nebo bezvýznamná.“ Význam toho

je, že tím okamžikem na dobu pěti dnů slavnosti přestávají všechny mravní ohledy a že nastává doba bezúzdnosti.

Potom vyznačí na zemi veliký kruh a na něj položí vejce. Když jsou s těmito přípravami hotovi, přiřzenou pastýři dobytek vesničanů a honí jej po kruhu kolem dokola. Který kus rozšlápne ono vejce nebo alespoň čichne k vejci, ten chytanou, umyjí mu nohy, namaží mu rohy olejem a natrou mu je rumělkou. Majitel tohoto kusu bude prý míti v příštím roce veliké štěstí. Potom vyzvednou pastýře, který pásal onen kus, na ramena a odnesou ho před *máňdžhího*; pastýř pozdraví *máňdžhího* a po něm všechny starce ve vesnici. Potom nastane vlastní slavnost, hody a bezúzdné veselí, přecházející až do pohlavních výstředností. Samo sebou se rozumí, že se při tom spotřebuje ohromné množství rýžového piva.

Prvého dne v noci jdou mladí lidé obojího pohlaví od chlěva ke chlěvu, tlukouce na bubny a zpívajíce, a žehnají krávy. Druhého dne všichni dospělí muži jdou se jhy od pluhů, válečnými sekerami a noži k vodě a vykoupají se. Potom doma obětují vepře a kohouty Marang Buruovi, orak bongovi a předkům. Třetího dne zaráží v ulicích vesnice kůly, přiváží k nim dobytek a dráždí jej tak dlouho, až se rozzuří. Toho dne se navštěvují přátelé navzájem a pije se tak, že všichni jsou více nebo méně opilí a rozdivočení.

Každé noci během oněch pěti slavnostních dní Santálové hodují, pijí, zpívají, tancují a oddávají se pohlavním výstřednostem. Jenom se při tom nesmí nikdo dopustiti cizoložství, jež i v tomto případě je trestné. Zato ve skutečnosti není omezení ve styku se svobodnými nebo vdovami. Sice trvá i v této době zákaz soulože mezi osobami náležejícími do téhož klánu, ale přestupek tohoto zákazu, je-li spáchán o *sohráe*, odpouští se velmi snadno a provinilec zaplatí jenom nepatrnou pokutu.

Když se slavnost skončí, mladíci a dívky jsou pohostěni v domě *džóg-máňdžhího*, jakéhosi to pomocníka máňdžhího, který má dohled na mravy mládeže hlavně o slavnosti *sohráe* a dozírá hlavně k tomu, aby se nikdo nedopustil cizoložství nebo uvedeného přestupku proti klánové exogamii. Povinností *džóg-máňdžhího* jest také zjistiti otce, když některá dívka po slavnosti otěhotní. Nepodaří-li se mu to, přiváží ho vesničani před chlěvem ke kůlu, nabijí mu a vynadají, někde mu pak kromě toho uloží ještě pokutu, že nekonal náležitě své povinnosti. Při závěrečné hostině u *džóg-máňdžhího* se pije hojně piva, načež se končí všechny výstřednosti. Potom procházejí mladíci vesnicí, bijíce do větve, kterou nesou v čele průvodu, čímž zahánějí žravost (*dardaha*). Tím okamžikem končí slavnost a lid se vrací zase k svému dennímu povolání.

Když jsem se pustil do výkladu o náboženském a společenském životě Santálů, musím se ještě zmíniti o jedné stránce jejich duševního života, poněkud temnější, jež chytré a bystré Santály staví hned do jiného světla. Každý Santál žije

totiž ve stálém strachu před čarodějnicemi. Santálové věří, že čarodějnice mohou míti přímé styky s bongy, následkem toho že mají moc zabíjeti lidi tím, že jim vyjedí vnitřnosti, že mohou působiti nemoci, obilní sněť, dobytčí mor a pod. Při tom nejhorší je, že se takový Santál necítí bezpečným ani před svou vlastní manželkou ani před svou dcerou ani jinou příbuznou, neboť se každá žena může státi čarodějnici, když chce.

Částečně je tento strach Santálů oprávněn; neboť čarování je mezi santálskými ženami velmi rozšířeno. Santálské ženy mají tajné čarodějnické společnosti, jejichž členky se schází vají za hlubokých nocí, zpravidla v neděli nejbližší novému měsíci. Při těchto shromážděních zpívají tajné písně, pronášejí rozličné zaříkávací formule, konají tajné obřady a oběti, a snaží se zabíjeti lidi, nebo jim škoditi pomocí čarů. Muži pak kromě toho věří, že ženy při těchto schůzkách polhavně obcují s bongy.

Mezi santálskými muži je mnoho povídaček o čarodějnicích a jejich způsobech života a o jejich čarodějné činnosti. O tom, jak jsou mladé dívky uváděny do společnosti čarodějnic, vyprávěl kterýsi Santál panu Boddinovi asi toto: »Když má býti mladá dívka uvedena mezi čarodějnice, odvede ji některá zasvěcená žena násilím a nejprve ji přiměje k tomu, aby vodila tygry, čímž se stane nebojácnu. Potom ji vezme po pořadě ke všem mocným bongům. Dívka se učí vzývati bongy, učí se nazpaměť říkadlům tak jako děti se učí ve škole a učí se, jak se státi posedlou duchem. Učí se také čarovným formulím a postupně se přestane vůbec báti. Jednoho dne je konečně novicka povinna přijíti z domova s lampou a s koštětem uvázaným k pasu jako meč. Zasvěcené ženy ji přivedou k velikému bongovi, kterému se líbí, a za toho je potom provdána. Bongá zaplatí za ni cenu jako každý ženich a pomaže její čelo rumělkou. Kromě toho se může táž dívka vdáti ještě za lidského ženicha, jenž za ni rovněž zaplatí cenu. Když se dívka naučí všemu, co potřebuje k čarování, je povinna složiti zkoušku. Tato zkouška, zvaná *sid atang*, záleží v tom, že je povinna živému muži vyjmouti játra z těla a uvařiti je v novém hrnci s rýží. Potom novicka s ženou, která ji uvádí do společnosti čarodějnic, snědí společně tuto krmě. Žena, která jednou pojedla této krmě, je dokonalá čarodějnice a nikdy nemůže zapomenouti, čemu se naučila. Odepře-li novicka složiti tuto závěrečnou zkoušku, sešílí nebo zemře.«¹

Když mladé ženy odcházejí do shromáždění čarodějnic, podle víry santálských mužů, uléhá místo nich na lůžko ženský bongá, mající tutěž podobu, jako ona žena, takže muž nemůže rozpoznati záměnu. Jediný prostředek, jak poznati tento klam, jest dotknouti se spící ženy žhavým uhlíkem z ohniště. Bongá ihned v podobě plamene vylétne a zmizí.

Čáry, které santálské ženy provozují, jsou stejné jako všechny čáry na celém světě. Malují obrazy lidí, jimž chtějí ublížiti, nebo figurky, jimž dělají to, co chtějí, aby zakoušela osoba, proti níž čarují. Zakopávají bongy (kameny z obětních hájů)

na místech, kde chtějí, aby něco za ně vykonali. Zakopají chumáč vlasů s rumělkou a říkají nad tím, co se má státi osobě, jejíž vlasy jsou v chumáči. Je jisto, že tyto čary nemohou působiti, ale zato tím více působí sugescí, neboť muži mají z nich strach, a když se některý z nich dozví, že byl očarován, stane se, že ze strachu i zemře, nebo alespoň onemocní. Kromě toho santálské čarodějnice užívají rozličných rostlinných jedů, jež při své rozsáhlé tajné organizaci dovedou tajně dopravit na místo, kde jich potřebují, a dovedou tak usmrtiti člověka, aniž by s ním zdánlivě přišly do styku.

Příčina čarodějnictví santálských žen spočívá pravděpodobně v santálském náboženství, jež je výhradně náboženstvím mužů. Ženy nemají práva vejíti ve styk s božstvem, nesmějí obětovati ani se modliti. Vše to za ně konají muži. Následek toho je nedůvěra, která se projevuje i v životě všedním. Obě pohlaví jsou v santálské společnosti vlastně dvě různorodé vrstvy, vzájemně si nedůvěřující. Kromě toho se žena více nebo méně právem cítí utlačena od svého muže. Vše to pak vede k tomu, že se santálská žena hledí vymknouti mužově nadvládě a podle potřeby i pomstíti za útlak, který muž na ni vykonává. A tak asi došlo ke vzniku tajných čarodějnických společností santálských žen, jež jsou nyní předmětem neutuchajícího strachu mužů a tím onou kompensací, které ženy potřebovaly pro ukojení svého sebevědomí.

Křesťanští Santálové.

1. Bompas, Folkore of the Santal Parganas (Londýn 1909), str. 423 n. (Initiation into Witchcraft).